

УКРАЇНА У СЕРЕДНІ ВІКИ

(Лекція)

Загибель Римської держави символізувала водночас і кінець давньої історії. Так почалася нова епоха. Ми належимо до цієї епохи і вважаємо, що ця епоха є сучасною епохою. Сучасна епоха почалася близько 400 р.н.е. Але багато науковців стверджують, що сучасна епоха почалася тоді, коли гуни одержали перемогу над готами у 375 р. Це дуже важливо для нас, адже ця битва відбувалася на території України.

Попередні епохи голоцену тривали приблизно по 1600 років (я вважаю, по 1596 років). Це означає, що ми живемо у кінці сучасної епохи. Сучасна епоха, як і інші епохи голоцену, складається з трьох періодів. Ці періоди у колишній радянській науці називалися так: V—X ст. — ранній феодалізм, X—XV ст. — розвинутий (середній) феодалізм, XV—XX ст. — пізній феодалізм із капіталізмом. Тепер останній період вважають періодом Нової історії. Ми дамо опис раннього та розвинутого феодалізму як середньовіччя, а третього періоду сучасної епохи — як Нової історії. Але крім епох, періодів епох, усі події об'єднувалися і до половин періодів, до субперіодів (етапів). На мій погляд, кожен період тривав 532, а кожен етап — 266 років.

Сучасна епоха має такі важливі риси:

1. Сучасна епоха стала часом домінування населення з розвинутим землеробством над кочовиками-скотарями.

2. В етнічному сенсі сучасна епоха була часом суперництва між індоєвропейцями і тюрками, а також між різними групами індоєвропейців. Домінуючою групою індоєвропейців в Україні були українці, тому сучасна епоха закінчується домінуванням українського народу.

3. Сучасна епоха є третьою епохою державності (після епохи бронзи та епохи раннього заліза).

4. Неоліт був епохою кераміки, епоха бронзи — епохою бронзи, епоха раннього заліза — епохою заліза, сучасна епоха — епохою, очевидно, паперу. Більше того, сучасна епоха є епохою поширення нових систем письма та інформації.

5. Сучасна епоха є післярабською епохою, хоча й епохою кріпацтва.

6. Сучасна епоха загалом є епохою нового світогляду, християнства.

7. Сучасна епоха відповідає новій особливій кліматичній епісі — субатлантику II.

Подібно до кожної кліматичної епохи, субатлантик II складається з трьох різних кліматичних фаз: перша фаза — суха, друга — перехідна, третя — волога. Перша фаза почалася з початку субатлантики II, друга — з початку так званого малого льодовикового кліматичного періоду оптимуму голоцену, третя — з початку так званого малого кліматичного оптимуму голоцену. Ці три фази відповідають трьом періодам сучасної епохи. Злам між епохою раннього заліза та сучасною епохою називають періодом «великих міграцій». У сучасній епісї цей час тривав весь перший етап епохи (до середини VII ст.). Тоді територія України була поділена на дві частини: українське населення жило у північній та середній частинах України, а в степу — тюрки-кочовики.

У V ст. почалася слов'янська експансія. Окремі слов'янські групи перейшли на територію сучасної Росії (з території України) й асимілювали там угро-фінське населення. Внаслідок цього процесу насамперед виникли росіяни. Інші групи слов'ян прийшли на територію Білорусі й асимілювали там місцеве балтське населення. Так сформувалися білоруси. Колишнє слов'янське населення України ввібрало в себе інші етнічні групи України та створило український народ. «Великі міграції» допомогли виникненню слов'янської провінції у Європі; подібним способом з'явилися й інші слов'янські народи. З VI ст. нам відомі два слов'янські союзи: анти і склавини. Історики того часу Йордан та Прокопій стверджують, що народи обох союзів мали спільне коріння й були родичами. Деякі історики стверджують про існування третього союзу слов'ян — венетів (або венедеїв). Слов'яни були відомі як люди, що постійно воювали проти Візантії та готів. Слов'яни утворили кілька держав з їхніми королями (князями). Вони займалися ремеслом та будували міста. З V ст. Київ існував як феодальне місто і як центр слов'янського союзу. Можливо, до V ст. належала слов'янська держава на території України, князя якої звали Бос (або Бож, або Боз). Автори VII ст. стверджують, що тоді слов'янська провінція вже розпадалася. Вони називали кілька слов'янських етнічних груп та держав. Зокрема, «Держава Само» (у Центральній Європі), держава «Семи родів» (у Південно-Східній Європі).

Наймогутнішими археологічними культурами України були (серед культур українців) у V—VII ст. пенківська, корчацька, колочинська. Так, протягом першого етапу першого періоду середньовіччя (V—VII ст.) слов'яни окупували території від Одери в Німеччині до Оки в Росії. Зона степу у той час, включаючи Крим, належала степовим кочовикам.

Другий етап першого періоду середньовіччя (VIII — середина X ст.). У цей час ситуація на Україні змінилася. Слов'яни поділилися на різні етнічні групи. У IX ст. українці, білоруси та росіяни об'єдналися в державу — Русь. Основою Русі була Україна, столицею Русі був Київ, першого міфічного князя Русі звали Кий, перший реальний князь — Аскольд або Олег. На південь та схід від Русі тюрки-кочовики створили кілька держав. Одна з них — Хазарія була такою могутньою, що Русь деякий час платила Хазарії данину. Незважаючи на це, Русь не була слабкою державою. Навіть перші князі Русі (Аскольд, Олег, Ігор) здійснили ряд успішних походів проти Візантії. Отже, в цілому, цей етап був часом початку Русі.

Другий період середньовіччя почався з активізації діяльності Русі. Це відбулося насамперед у діяльності князя Святослава. У першому етапі другого періоду середньовіччя (у кінці X — на початку XIII ст.) Русь стала наймогутнішою державою Європи. Святослав зруйнував Хазарію. Його син Володимир захопив ряд нових слов'янських та угро-фінських територій. До XI ст. територія Русі простяглася між Чорним та Балтійським морями.

Давні українці були язичниками. І князь Володимир приніс християнство на Україну з Візантії. Новітні джерела показують, що це сталося у 990 (а не у 988) році. Володимир був відомим князем. Він карбував монети із золота й срібла («золотники» та «срібляники»). На монеті було зображено Володимира та його знак — тризуб. Там також було написано: «Володимир на столі» і «це його злото» (або «його срібло»). Володимир та його син Ярослав збудували багато нових міст і церков. Найвідоміша серед них — Софія Київська. Ярослав був названий «Мудрим», він відкрив першу бібліотеку та школу на Русі, що знаходилися у Києві. У цьому етапі Русь одержала кілька перемог над кочовиками. Отже, перший етап другого періоду середніх віків був часом піднесення Русі. Можливо, це був золотий час Русі та золотий час України у середньовіччі.

Наступний щабель у розвитку Русі відповідав другому етапові середніх віків (середині XIII—кінцю XV ст.). На початку XIII ст. монголи напали на Русь. У 1240 р. Київ було зруйновано. Монголи прийшли зі сходу й окупували всю Східну Україну з Кримом. Західна Україна з князем Данилом чинила опір деякий час. Але до Західної України з заходу прийшли армії поляків й окупували її. У той час виникла нова держава — Литва. Литва, Україна (Східна Україна) та Білорусь утворили спільну державу, яка називалася «Велике князівство Литовсько-Руське». Монголів було вигнано з України. Але невдовзі

Польща й Литва об'єдналися в нову державу. Українські та білоруські землі стали частиною цієї держави. Південні кордони держави деякий час досягали Чорного моря. І більша частина степу (включаючи Крим) лишалася територією кочовиків. Литва (з Білоруссю та Східною Україною) стала автономною частиною цієї держави. У цій частині панували закони Русі, білорусько-українська мова та православна церква. Але Польща крок за кроком прибирала до себе українські землі. До кінця середньовіччя Україна стала залежною частиною Польщі.

Таким чином, у середні віки сформувався український народ як окрема етнічна спільність. Український народ був лідером у Русі, хоча Русь і була поліетнічною державою. Вона включала українське, білоруське, російське, угро-фінське та частково тюркське населення. Однак у кінці середньовіччя Україна залежала від Польщі.

Кілька слів про духовний аспект культури України-Русі. Як ми знаємо, Русь створила блискучу культуру. Найцікавішими є для мене її писемні твори, включаючи літописи. Нині можна припускати, що українці мали свою писемність ще до введення християнства. Окремі науковці наводять приклади використання у ті часи чотирьох систем письма в Україні: глаголиці, кирилиці, скандинавських рун та грецького алфавіту. У середньовіччі Україна-Русь була кордоном між півднем та північчю, між Європою та Азією. Природним кордоном Русі був Дон. Відомо, що культурно-історичний процес на схід від Дону у голочені мав свою специфіку. Навіть античні греки вважали: Дон був справжнім кордоном між Європою та Азією. Український народ дуже часто воював з різними етнічними групами тюркських кочовиків, які жили за Доном. Деякі війни закінчилися для наших пращурів невдало. Наприклад, у 1187 р. князь Новгород-Сіверський Ігор організував військовий похід проти кочовиків, яких називали половцями. Але військо Ігоря та його друзів було розгромлене. Ігор потрапив у полон до половців, але втік на Русь. Ці події стали основою письмового оповідання, створеного у домонгольський час на Русі. Історія одержала назву «Слово о полку Ігоревім...». «Слово...» є справжнім шедевром давньої української культури. Воно перекладене майже всіма сучасними мовами світу. Тривалий час українська культура розвивалася як послідовник і союзник культури Візантії. Але у 1453 р. турки захопили Візантію. Відтоді на українську культуру зріс вплив польської та західноєвропейської культур.